İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
EDEBİYAT FAKÜLTESİ
Türkiyat Araştırma Merkezi

BEŞİNCİ MİLLETLER ARASI TÜRKOLOJİ KONGRESİ

İstanbul, 23-28 Eylül 1985

Tebliğler

II. TÜRK EDEBİYATI

cilt 2

EDEBİYAT FAKÜLTESİ BASIMEVİ
İSTANBUL — 1988

KUSURİ VE KERİMAN-I DİLİR HİKAYESİ

Turgut KARACAN

Aruz vezniyle ve mesnevi şeklinde kaleme alınan dini eserler, halk edebiyatımızın hikayeleri içerisinde ayrı bir karekter gösterir.

Halk diliyle ve destan tarzında dini bilgileri halka öğretmek maksadıyla yazılan bu eserler; Allah'ın yüceliğini, peygamberlerin ve evliyaların mucizelerini, islam kahramanlarının savaş ve maceralarını konu edinirler. Bu hikayelerin temelinde Arap kaynakları vardır.

Peygamberin ölümünden az bir zaman sonra hayatına ve savaşlarına ait menkıbelerin İbni İshak (?-767) tarafından toplanarak Siret adlı destanın meydana getirildiğini görüyoruz. İbni Hişşam (?-834)ın Siret ve Kitabü't-tican'ını destanlaşmış bu hikayelerin ilki sayabiliriz. Daha sonra, Vakidi (?-823) Kitabü'l-magazi adlı eserinde peygamberle beraber islamiyetin yayılmasında büyük roller oynayan, ilk müslüman kahramanların savaşlarını hikaye eder.

Bu islami destanlara asıl edebi bir hüviyet kazandıran Taberi' (?-928) dir. Taberi, kendinden önce yazılmış hikayelerden ve Kur'an'da geçen hadise ve şahsiyetlerden yararlanarak islamî menkibeleri, Tarihü'r-Rüsul ve'l-Müluk adlı eserinde toplamıştır.

İslamiyetle birlikte, edebiyatımız Arap ve İran kültürüyle karşılaşmış, bilhassa 13. yüzyıldan sonra, tercüme nakil ve benzerini yazma suretiyle, yüzlerce dini eser kazanmıştır. Kıssas-ı Enbiya, Hazreti Ali Cenkleri, Eba Müslim-i Horasani, Hamzaname gibi hikayeler kısa zamanda Türk halkı arasında okunur olmuştur. Böylece Türk halkının Dede Korkut nevinden okuduğu hikâyelere, mistik bir ruhla örülü bir hikayeler halkası eklenmiş oldu.

Türk Halkının ilgiyle okuyup, merakla dinlediği, örnekleri yazılı edebiyata geçmiş destanlar arasında Seyyit Battal Gazi ve Danişmendname hikayeleri de vardır.

Hristiyanlık ve müslümanlık gibi iki dinin birbirlerine üstün olması ve yayılmasını esas teşkil eden Battal Gazi destanı, Oğuz Türkleriyle Bizanslılar arasında meydana gelen sürekli savaşların destanıdır. Onun bir devamı görünümünde olan Danişmendname ise, Danişmend Ahmed Gazi ve arkadaşlarının kahramanlıklarını hikaye eden destan edebiyatının en güzel örnekleridir. Battal Gazi destanına göre içinde masal unsurları daha azdır ve eserde anlatılan hadiseler tarihte daha çok yakındır.

İran mitolojisine ve Arap hikayelerine vakıf olan Türk halkının islami ideolojiye kendi yerli unsurlarını da katarak meydana getirdiği daha birçok hikaye kitapları vardır.

Esasta islam dinini yaymak amacını güden bu eserlere halkımız, yüzyıllar boyunca saygı duymuş, rağbet etmiş, onları uzun kış gecelerinde bir kandil ya da bir gaz lambası altında okumayı ve dinlemeyi itiyat haline getirmiştir.

Bugün, sinema, kahve, gazino ve tiyatro gibi eğlence yerlerinin çokluğu, hele son yıllarda radyo ve televizyon gibi haberleşme ve eğlence vasıtalarının köy ve kasabalara kadar girmesi bu din mihveri etrafında oluşturulan hikayelere olan rağbeti ne yazık ki, ortadan kaldırmıştır.

Yüzlerce, binlerce defa kopye, edilen, okunan ve yazmaları günümüze kadar gelen bu eserlerin çoğu anonimdir. Halk diliyle ve akılda tutulması için, manzum yazıldıklarından geniş bir kütlenin hikaye ihtiyacına cevap vermişlerdir.

Her milletin kendinden bir şeyler kattığı, zevk ve temayüllerini aksettirdiği bu hikayelerin nüshalarına, eski kitaplarımız arasında oldukça sık rastlanır. Ancak, bu hikayeler sınıfından sayabileceğimiz bilinmeyen, ya da bilindikleri halde bugüne kadar ele geçmeyen daha birçok hikaye kitaplarımızın varolacağını unutmamak gerekir.

Biz bu tebliğimizde adı bilinen, fakat mevcudiyeti tesbit edilemeyen Kusuri'nin, Keriman-ı Dilir adlı hikaye kitabından bahsedeceğiz.

HAYATI

Kusuri hakkında ilk bilgileri, M. Kaya Bilgegil'in, 1942 yılında neşrettiği, «18. asır Saz Şairlerinden Kusuri» adlı kitabından alıyoruz[1].

1 M. Kaya Bilgegil, XVIII. Asır Saz Şairlerinden Kusuri, İkbal Ktb. 1942. İst.

Yerinde tetkikle hazırlana bu eserden başka, Kusuri hakkında bir çalışma yapılmamıştır. Fevziye Abdullah Tansel'in Türk Ansiklopedisindeki Kusuri hakkındaki yazısı da M. Kaya Bilgegil'in hayatı üzerine verdiği bilgiler derecesindedir[2].

Oğlu Abdürrahim tarafından yazıldığı anlaşılan ve M. Kaya Bilgegil'in hususi kütüphanesinde bulunan cönkte mevcut, «Beyan-ı destan-ı mutavvel keyfiyat-ı Kusuri» başlıklı destanla, «Haza Tevarih-i sinniyat ve Ahir-i Tevarihname başlıklı yazı, onun hayatına ışık tutuyor.

Asıl adı Ömer, baba adı ise Hüseyin'dir[3]. Kasım Baba adında bir de kardeşi vardır[4].

Doğum yeri belli değildir. H. 1193 (1779'da dünyaya geldiğini cönkte mezkur yazılardan anlıyoruz.

Vehbi Cem Aşkun, Kusuri'yi Sivas'lı olarak gösterirse de[5], 1259 (1843) yılında Kızılcaşar'a göçmüştür. Bu göçün Kars taraflarından olduğunu, Darende'de Kusuri'yi tanıyanların ifadeleri doğrulamaktadır.

Önce annesini, üç yıl sonra da babasını kaybeden Kusuri, altı defa evlenmiştir. Sağlığında iki oğlu vefat etmiştir. H. 1255 (1839)'de oğlu Abdürrahim doğmuştur. Babası için cönkü düzenleyen budur. Şürbi takma adıyla aruz ve hece vezniyle şiirler yazan bir diğer oğlu halk şairlerimizdendir. Şiirlerinde babasının etkisi görülür.

Kusuri'nin, halk şairlerimiz gibi, Anadolu'nun, Maraş, Antep, Urfa Musul, Yafa, Çorum, Karahisar-ı Temür, Şehirkışla, Keskin, Çulhalı Ortaköy, Gazibey, Kalaköy, Çongar, Sorsavuş, Elbeyli, Kızılcaşar, Güzeloğlan Gümüşdiğin gibi kasaba ve köylerinde geçim yüzünden sıkıntılı ve maceralarla dolu perişan bir hayat geçirdiğini görüyoruz.

Şairimiz, milli nazım şekilleri, Destan, Koşma, türkünün yanı sıra Divan Edebiyatının etkisinde kalarak Divan müstezat, muamma gazel ve müseddesler de yazmıştır. Bu manzumelerinde divan şairlerine benzemeye özen göstermesine rağmen, külfetli ve ağdalı ifadelerden kurtulamamış, bol bol aruz hataları yapmıştır.

Yarım kafiye ve cinaslara milli nazım şekliyle yazdığı şiirlerinde yer veren Kusuri'de akıcı ve sürükleyici bir anlatım görülür.

---

2 F. A. Tansel, Türk Ansiklopedisi, Kusuri Md. C. 22, s. 382.

3 Bk. Kerîman-ı Dilîr, ketebe kaydı.

4 Bk. Kerîman-ı Dilîr, 4b, b. 71.

5 Vehbi Cem Aşkun, Sivas Folkloru, Kâmil Basımevi, Sivas, 1941, s. 293.

Düne kadar Darende, Gürün, Kangal, ve Şarkışla'nın muhtelif köylerinde şiirlerinin zevkle okunması, ezbere bilinmesi onun ne dereceye kadar bir şöhret temin ettiğinin ve unutulmadığının açık örnekleridir.

Kusuri'nin ne zaman ve nerede öldüğünü bilemiyoruz. Ancak, 75 yıldan fazla yaşadığını, ömrünün sonlarına doğru zühd ve takvayı seçerek Ahmed Suzi'ye intisap ederek halvetilik yolunu ihtiyar ettiğini öğreniyoruz. Şiirlerinden ve Keriman-ı dilirden aldığımız şu beyitler bunu kanıtlamaktadır.

Biz tarikat ehliyüz yoktur bizim inkarımız
Rahımız rah-ı mukarreb seçikdür erbabımız (49 no'lu div)

Benim şeyhimdür Ahmedi Suzi
Zamanın kutbıdur hem ulü'l-elbâb (Ker. Dil. 74)

Şairimizin, neşredilen şiirlerinden başka, asıl adını duyurduğu eseri öyle sanıyoruz ki, Keriman-ı Dilir adlı hikaye kitabıdır. Kitabın bugüne kadar ele geçmemesi, bazı aileler tarafından gizli tutulması ve kendi aralarında okunmasındandır sanıyoruz. Sebeb-i Te'lif-i Kitap Bölümünde, kitabın yazılışına sebep olarak Serdaroğlu Yusuf Ziya ve validesi Vahide Hanım gösterilmektedir. Kitap onların armağanıdır. Eğer kitabın baş ve son sahifelerinde adları geçen şahısların Serdaroğlu Yusuf Ziya ile akrabalıkları varsa eserin bu ailenin dışına çıkmadığı muhakkaktır. Bu da eserin uzun yıllar başkaları tarafından görülmesine ve bilinmesine imkan vermemiştir.

Bizim kitabı görmemiz, bölümümüz halk edebiyatı uzmanı Doğan Kaya'nın vasıtasıyla olmuştur. Doğan Kaya kitabı akrabası Tevfik Benek'ten almıştır. Kitabın Tevfik Benek'ten önceki sahibi, Sivas'lı Bağdadın Kadir (Bağdatlı Kadir) isminde bir zattır. Bu zat Darende'den gelerek Sivas'a yerleşmiş ve 1953'te vefat etmiştir. Bağdadın Kadir'in hanımı Tevfik Benek'in halasıdır. Kitap halasından yeğenine intikal etmiştir, Bağdadın Kadir'in şeceresi araştırıldığında ihtimalen Serdaroğullarına kadar inecektir.

M. Kaya Bilgegil'in Kusuri adlı kitabında sözünü ettiği ve bütün gayretlerine rağmen göremediği, sonuçta kayboldu zannına vardığı «Zaloğlu Rüstem menakıbına ait» eser budur.

Kitab 325 X 245 ebadındadır. Her varakta çift sütun üzerine 19 satır yer almaktadır. Sırtı kahverengi meşin, üstü kırmızı bez ciltli, mukavva kapaklıdır. Tamamı 159 varak, 5770 beyittir. Sondaki ketebe kaydından 1241 (1825) yılında yazıldığı anlaşılmaktadır.

Kitabın tam adı, «Haza Kitab-ı Kıssa-ı Keriman-ı Dilir, Min Te'lif-i Ömerü'l-Kusuridir. Eser :

Bede'tü b'ismi rahmanirrahime
Sena vü hamd ü şükrallah kadime

beytiyle başlamakta,

Ana hepden zuhur itdi umurı
Bi-hamdillah temam itdi Kusuri

beytiyle bitmektedir.

İlk ve son sahifelerde sabit kalemle, «Çatalzade (Çetelzade) Hacı Ali Ağa'nın hayratıdır» ibaresi yer almaktadır. Bu ibareden eserin el değiştirdiği izlenimi çıkmaktadır. 2b'de, «Serdar-zade Mustafa Nuri Efendi'nin Keriman-ı Dilir kitabıdır», Mart 303 (1885) kaydıyla Mustafa Nuri'nin mührü bulunmaktadır. I. varakta okuyanların notlarına rastlıyoruz. 2a'da eserin münderecatı, Hâzâ Kitâbu Keriman-ı Dilir başlığı altında 11 kare içerisinde verilmiştir. Sahife 2b'de bir münacat, sonra «Ez Vasf-ı Habib-i Hüda» Muhammed Mustafa-ra» başlıklı na't gelmektedir.

Şair, «Sebeb-i Te'lif-i kitap» bölümünde, birgün ahbablarıyla otururken, Hakiki'den güzel bir bab açarak okuduklarını, ancak içinde bir halavet bulamadıklarını ve konuşmalarını Keriman-ı Dilir hikayesi üzerine getirdiklerini söyler. Dostları bu kitabı çok beğenmektedirler. Biri çıksa da bunu nazma çekse yadigar-ı alem üzre kalır derler. Kusuri kitabı kendisinin nazma çevirebileceğini söyler. Kitabı getirirler, o da Allah'a sığınarak yazmaya başlar.

Ayrıca Sivaslı ahbablarından Serdaroğlu Yusuf Ziya'nın validesi Vahide Hanım kitabın her babının, kendisinin hayırla yad edilmesi için hayratı olmasını istemiş ve bu işe himmet etmiştir.

Kusuri, kitabın yazılmasına sebep olarak bu aileyi zikrettikten sonra, kardeşi Kasım Babayı ve Şeyhi Ahmed Suzi'yi hürmet ve şükranla andıktan sonra Allah'tan onları lutfiyle şad etmelerini niyaz ederek hikayelere geçmektedir.

Bu dört sahifeden sonra, hikayeler gelmektedir. Kitapta yer alan 11 hikaye sırasıyla şöyledir. 1. Gaza-i Heyhat, 2. Gaza-ı Sünbad Şah ve Kühtan, 3. Gaza-i Peristan, 4. Gaza-i Gerdeniyet ve Mıknatıs, 5. Gaza-i Tahte'l-arz ve Kantoş Şah, 6. Gaza-i Tahmuz-ı Derya-nişin, 7. Gaza-i Kuh-ı Erçin Div, 8. Gaza-i Müntehaha ve Mah-ı Münir, 9. Gaza-i Peristan

ve Hub-devran, 10. Gaza-i Gerdiş ve Kubbe-i tıslım, 11. Gaza-i Rub-ı Meskuna Çıkup Genç Şaha geldi.

Eser şöyle sona ermektedir : Keriman annesi Efruzi Banu'ya kavuşmuştur. Onunla iki yıl geçirir. Birgün babası Nerm-i Sani'yi dünya gözüyle bir kez daha görmek ister ve Yaz Vilayetine gitmek için annesinden izin ister. Bu sırada Tahlisin adlı bir şahıs gelerek, Nerm-i Sani' nin Feridun Şah'ı kurtarmak için giriştiği savaşta bir devin acayip bir tılsımına uğradığını söyler. Keriman babasını kurtarmağa gidecektir.

Kusuri hikayeyi burada bitirmekte,

Bu zamanile Keriman anı eyleye halas
Bu kitabın intiha sözü bu sözdür ey paşa (5746)

Bu hikayetin kemalin bul ikinci cildile
Tafsili bundan giride nakl olunur hakeza (5747)

beyitleriyle hikayenin devamını ikinci cilde bırakmaktadır.

Eserin yazıldığı yıllarda, Kusuri'nin, 45-46 yaşlarında olduğu düşünülür, 75 yaşından fazla yaşadığı hatırlanırsa, ikinci cildi yazmış olabileceği ihtimali kuvvet kazanır.

Keriman-ı dilir, başlangıç ve bitişi itibariyle bizi Firdevsi'nin Şehnamesine yaklaştırmaktadır. Sebeb-i telif-i Kitap bölümündeki

Meger birgün oturmuşlardı ahbab
Hakikiden güşad idüp güzel bab (45)

beyitleri -Firdevsi'nin Şahname'yi yazarken, baş tarafına Dakiki'nin bin beytini aldığı hatırlanırsa- bu düşüncemizi destekler görünmektedir. Çünkü Hakiki ile Dakiki arasında ince bir nüans farkı, bulunmaktadır. Kusuri'nin bazı isimleri değiştirdiği ve eserine soktuğu belirgin bir şekilde görüldüğüne göre, Hakiki'nin de Dakiki olması gerekir, zannındayız. Keriman-ı dilir'i Şehname'ye yaklaştıran diğer bir husus Keriman'ı Dilir'le, oğlu Serv-i Simin arasındaki mücadelenin, Rüstem'le Sührap arasındaki benzerlikten dolayıdır. Rüstem hile ile oğlu Sührab'ı öldürür ve sonradan oğlu olduğunu öğrenir. Keriman üç gün oğlu ile cenk eder, oğlu mağlup olacağı sıra Rahne araya girerek Serv-i simin'in oğlu olduğunu söyler. Şehname'deki acıklı son, Keriman-ı Dilir'de mutlu sona dönüşmektedir.

Keriman'ı dilir'i okurken insan kendini başka bir alemde bulur. Bu alemde olağanüstü güçlerle donatılmış, ölümü hiçe sayan bir peh-

livan, küffarla dolu ülkeler, devler, periler ve her zaman yardımcı pirler vardır. Hikayelerin tarihle ve gerçekle hiçbir ilgisi olmadığı gibi, yer ve zaman mefhumu da gözetilmemiştir. Yakıştırılan isimlerin kişiliklerle ilgisi ve anlamı vardır. Eğer kişi müslüman ise, Hub-devran, Handan Şah, kafirse, Zal-ı devvar, Sünbad Şah, Kabt Şah, dev ise, Lehham Nerre, Semendüm Nerre, pir ise, Pir-i Sabur gibi isimler alır.

Keriman-ı dilir, Rüstem'in torunu, Nerm-i Sani'nin oğludur. Güçlü, hünerli ve Süleyman'ın cenk aletlerine sahip harikulade bir insandır. Kullandığı kılıç, giydiği zırh ve bindiği at Hazreti Süleyman'dan kalmadır. İsm-i azam duasını bilir. Nerm-i Sani'nin Kutbul-aktab'tan aldığı taş ona verilmiştir. Ağzına alınca her dili konuşur, bütün yazıları okur, yalarsa, kırk gün yemek ve su ihtiyacı hissetmez.

O yeryüzüne islamiyeti yaymak ve küffarla savaşmak için gelmiştir. Rakibi her zaman için çok güçlüdür. Savaş durumlarında önce her iki tarafın pehlivanları meydana çıkar, sonra Keriman çıkarak düşman pehlivanların birer birer mağlup eder. Aman dileyenlere kılıç çekmez, müslüman olanları yanında alıkor ve korur.

Kitapta hikayeler iki kısımda mütalaa edilebilir : Birinci kısımda Keriman-ı dilir'in yeryüzündeki gazalarını görürüz. Gaza-ı Heyhat, Gaza-i Sünbad gibi. Bu gazaları Afitap-perestlerle, ateş-perestlere karşıdır. İkinci kısımda ise Tahtel-arz'a düşerek garip yaratıklarla yaptığı gazalar. Bunlar «arkın arkın» yürüyen yaratıklardır. Çoğu cadı veya devdir. Her türlü büyü yapmayı bilirler. Kantoş Şah, Tahmus-ı Derya-nişin ve Kuh-ı Erçin-Dev gibi hikayeler böyledir.

Bu gazalarda Keriman-ı Dilir'in dilinden Allah adı düşmez. Darda kaldığı zaman Allaha sığınır, ya da ism-i azam duasını okuyarak sıkıntıdan kurtulur. Büyü ve tılsımları yokeder. Tahtel-arz kırk yıllık yoldur. Bu yolu kırk gün gibi kısa bir sürede geçer. Periler ve pirler de yardımcısıdırlar. Periler altı aylık yolu altı günde alır, Keriman'ı cenk aletlerini ve atını havada taşıyabilirler. En ummadığı anlarda pirlerden ya da hatiften sesler duyarak müşküllerini halleder. Çözülemeyen tılsım ve büyülerde pirler yol gösterirler.

Keriman-ı Dilir daha birçok hususiyetlere sahip, masal motifleleriyle süslenmiş, dini duygular çerçevesinde, halka din bilgileri vermek ve öğretmek amacıyla yazılmış bir mesnevidir. Manzumelerde çoğunlukla aruz vezninin hezec bahri kullanılmıştır. Bu manzumelerin dışında kalanlar, kısa mesnevi veznindedirler. Bu manzumelerde bol miktarda aruz hataları yer almaktadır. Bu da bize Kusuri'nin arapça ve

Farsça ile aruz bilgisinin tam olmadığını göstermektedir. Ayrıca iç kafiyeleri sık sık yapması milli nazım şekillerine bağlılığının aruz vezniyle yazdığı şiirlerde de kendini gösterdiğinin işaretleridir.

Eserde, kelimelerin imlası da ayrı bir hususiyet gösterir. Kelimeler bölge ağzında konuşulduğu gibi yazılmıştır. Harekeli metinde bu açıkça görülmektedir. Terkiplerde «y» yerine (ء) hemze-i izafet kullanılmıştır. Atıf terkiplerinde vav yerine ötre kullanılmıştır. مسال ماه ـ تارمار gibi. Bazan atıf terkibiyle kurulması gereken terkipler, «y» lidir, ve tamlanana bağlanmıştır. Ruzı şeb, Kerimanı Dilir gibi.

Eserde kullanılan dil Doğu Anadolu ağızlarına benzemektedir. Metin harekeli olduğu için bunu belirlemek kolaylaşıyor. Bu itibarla eser üzerinde bir dil çalışması yapılması yararlı olur. Bugün kullanımdan düşmüş kelimeler sayı itibariyle oldukça fazladır. Yarındası, karındaş, kankı, karcaşup, koçmak, tak, öndin, deprenmek, haçan, uçmak, key.... vb.

Sonuç olarak diyebiliriz ki; Keriman-ı Dilir, adını ve şöhretini en çok duyurduğu bir eseridir. Yıllar boyu halk arasında okunması ve gizli tutulması belki bu şöhreti bir dereceye kadar gölgelemiştir. Fakat okuyan kişilerin eserden son derece etkilendikleri ve Kusuri'yi rahmetle andıkları muhakkaktır. Uzmanımız Doğan Kaya'nın bu eseri son zamanlarda tanıdığı yaşlı bir kadında gördüğünü ve okurken ağladığını anlatması bu etkinin tezahürüdür.

İslami bilgileri öğretmek, yaymak ve kökleştirmek amacıyla kaleme alınan bu türden daha birçok eserlerimizin araştırmalar sonucu ortaya çıkacağı muhakkaktır. Halk edebiyatı derlemelerimiz yanında, halkımızın yüzyıllar boyunca, dini bir heyecan ve coşkuyla okudukları bu tür eserlerin araştırılması, bulundukça tanıtılması, hiç şüphesiz edebiyat tarihimiz, fikri ve edebi faaliyetlerimizin belirlenmesi bakımından yararlı olacaktır.

1. Gaza-i Heybat : Rüstem-i Sahib-Kıran'ın Nerm-i Sani adında bir oğlu vardır. Kuh-ı Abad ilinde oturmaktadır. Birgün divan kurar beylerini toplar. Atasını dedesini görmek istediğini söyler. Oğlu Kerıman-ı dilir-i Handan Şah'a ser-kaplan olarak bırakır. Ayrılmadan önce de Keriman'a Süleyman tılısımından bir zırh bir kılıç ve bir at verir. Keriman Handan Şah'la üç yıl kalır günlerini işret alemleriyle geçirmektedir. Yaşadığı hayattan sıkıldığını söyleyen Keriman, Handan Şaha asker toplayarak sefere çıkmasını ister. On bin askerle hayat iline hareket ederler. Yanlarında Haver beylerinden Gaskubat Anter ve Sencam peh-

livanlarda vardır. Kırk gün gittikten sonra, kırkbirinci günü bir sahrada konaklarlar. Kerimhan yanına bir kaç asker alarak sahraya yakın bir dağa gider. Dağda çobanlar onları görünce taşa tutarlar. Keriman kılıcını çeker çobanlara saldırır. Kimini öldürür kimini esir eder. Bunlar sünbat şah'ın çobanlarıdır. Hamran adlı çoban keriman'a saldırır. Keriman gürziyle onu yüz üstü yere düşürerek esir eder. Hamran müslüman olur. Sonra esirleri serbest bırakarak padişahlarına haber iletmelerini söyler. Sünbat Şah'ın 200 bir askeri vardır. Keriman'da Handan Şah'a haber gönderir. Düşmanın ne fikirde olduğunu öğrenmek için bir ayyarının olmasını diler. O sırada bir piyade görünür. Bu Semek ayyardır. Semek Ayyar Sünbad'ın Kühtan pehlivanla dağ yolunda 200 bin askerle geleceğini öğrenir ve Kerimana haber verir. İki ordu karşılaşır. Birbirlerinden karşılıklı er isterler. Keriman'ın pehlivanları 15 esir alır. Ertesi gün Anter'le Kuhtan karşılaşır Anter esir olur, ardından Erdebil ve Gazban'ı Haver de Nihayet Keriman'la Kuhtan karşılaşır. Kühtan mağlup olacağı sıra iki ordu birbirine girer. Akşama kadar savaşırlar. Akşam olunca iki ordu yerlerine döner. Semek Ayyar düşmanın düşüncelerini öğrenir. Kühtan, Keriman'ı öğmektedir. Sünbat Şah'a haber göndererek 500 asker daha istemiştir. Ertesi gün Hamran ile Gümran karşılaşırlar. Hamran iman kuvveti ile galip gelmiştir. Sonra Kühtan meydana gelerek er ister. Karşısına Keriman çıkar. Önce birbirlerine muştayla saldırırlar sonra kemer cenğine girişirler. Kühtan Keriman'ı yerinden kımıldatamaz. Keriman ya Allah diyerek bir hamlede Kühtanı havaya kaldırır, yere vurarak üstüne oturur. Kühtan ve askerleri müslüman olur.

II. GAZA-İ SÜNBAT ŞAH ve KÜHTAN : Kühtan'ın mağlup olduğunu Sünbad Şah'a haber verirler. Sünbad kızını vereceğini vaad ederek Kuhı Sur şahı cadıdan yardım ister. Keriman Sünbab Şah'a mektup yazarak müslüman olmasını ister. Sünbad Şah kabul etmez ve savaşa razı olur. İki ordu karşılaşır pehlivanlar meydana çıkarlar. O gün Anter yedi kişi öldürür. Kuhı Sur Şahı'nın pehlivanı Şetat ortaya çıkar ve altı pehlivanı esir eder. Ortaya Keriman'ı dilir, çıkar ve Şetat'ı esir eder. Sonra atını Sünbad'ın askerleri üzerine sürer, gözleri çıkarır ve atından düşer. Handan Şah, Keriman'ı dilir ve askerleri esir olur. Cadının yaptığı sihirle akılları başlarından gitmiştir. Cadı tekrar bir sihir yapar akılları başlarına gelir. Sünbad Şah afitap-perest olursa kendilerini bağışlayacağını söyler. Keriman kabul etmez.

Keriman'ın hali Nerm-i Saniye malum olur. Askerlerini toplar ve Kutbun kendisine verdiği taşı yanına alarak Sünbad Şah'ın bargahına

gelir. Nerm-i Sani ism-i azam duasıyla cadının büyüsünü bozar. Cadıyı öldürürler Sünbad Şah da esir olur. Sünbad Şah ve askerleri bölük bölük müslüman olur. Sünbad, Keriman'ı oğulluğa alır. Nerm-i Sani Pir-i Sabur'dan aldığı taşı oğlu Keriman'a verir. Taşı ağzına alınca yetmiş iki lisanı konuşabilecek yalarsa kırk gün ekmek su ihtiyacı hissetmiyecektir.

Keriman Sünbad'la bir yıl geçirir. Bir gün Sünbad'dan gezip görülecek yerlerin olup olmadığını sorar. Sünbad Kuhı Süryan dağında bir mağradan bahseder. Keriman oraya Gerdun ve Erdebil-i Haver pehlivanlarla bin asker gönderir. Dağa geldiklerinde cadı sihir eder, her taraf duman olur. Erdebil-i Haver ism-i azam duasını okur, duman dağılır, cadı kaybolur girerler. İçindeki hazineyi alarak dönerler. Keriman hazineyi üçe böler. Birini Sünbad Şah'a birini Handan Şah'a diğerini halka dağıtır.

Keriman Handan Şah'dan Gül-efruz adlı kardeşinin kaçırıldığını ve Karub-abad denilen tılsımlı bir yere götürüldüğünü öğrenir. Yanına otuz bin asker alarak Gül-efruzu kurtarmaya gider. Karun-abad'a giderken yabanilerle karşılaşırlar. Keriman ağzına taşı alarak onların dillerini konuşur ve bir cadının oraya padişahlık ettiğini öğrenir. Keriman Sedd-i Umman'a ulaşır. Dev karısı birçok büyü yaparsa da Keriman'a tesir etmez. Keriman Handan Şah'a Karun-abad iline yalnız gideceğini on gün beklemelerini dönmezse geri dönmelerini söyler. Keriman yoluna devam eder ve bir kubbe görür. Kubbede bir taş ve üzerinde yazılar vardır. Taşı ağzına alır yazıları okur. Yazıda, «Mırrih zamanında dünyaya geldiysen ve Nerm-i Sani oğlu Keriman isen tılsıma el uzat» demektedir.

Keriman kubbede tılsımı çözer, devleri zındandan kurtarır. İki demir sandık görür. Sandıkların birinden bir «levh» çıkar, Levhi kapıya sürerek açar. İçerde dev bir cadı uyumaktadır, yanında da dört kız vardır. Dev uyanır ve büyü yapar. Keriman büyüleri bozar. Kızları alır ve Handan Şah'ın yanına gelir. Gül-efruz'u Kuhtan-la evlendirirler.

3. GAZA-Î PERİSTAN Keriman-ı dilir beyler ile istişara ederek Peri vilayeti denilen bir yerin olduğunu, Gavfan Peri'nin oğullarından Genç Şah'ın Heybat Sahrasına, Kabt Şah'ındâ şimal sahrasına hükmettiğini öğrenir. Genç Şah'ın Bediül-cemal isminde bir kızı vardır. Kız rüyasında bir ay görür ve önüne gelerek bir yiğit olur. Bediül-cemal Rahneyi göndererek böyle bir yiğidin olup olmadığını öğrenmesini ister. Rahne uçarak gider ve bir sahrada Keriman'ı bulur. Onu kapıp uçmak isterse de belindeki bıçak mani olur. O gece Keriman bir rüya görür.

Handan Şah'ı doğuya gönderir. Atına binerek ayrılır. Rahne bir ahu şekline bürünerek Keriman'a görünür. Keriman peşinden yakalamak arzusuyla Bediul-cemal'in köşküne kadar gelir. Keriman, Bediül-cemalle günlerini geçirir. Bu ara merak eden Handan şah bir pirden Keriman'ın yerini öğrenirler. Handan Şah ile Sünbad Şah gelerek, Genç Şah'tan Bediul-cemali isterler. Keriman Bediül-cemal'le evlenir.

4. GAZA-İ GERDENİYET ve MIKNATIS : Keriman Bediül-cemal' in memleketinde bir yıl kalır. Bir gün perileri ve beyleri toplar. Bir pir, şimalde Mıknatıs Kubba denilen bir yer olduğunu söyler. Orası demiri nasıl çekerse insanı da öyle çekermiş. Süleyman-ı Sani en son oraya gitmiştir. Keriman, Genç Şahı da alarak Mıknatıs Kubbe'ye gitmek ister. Keriman yola çıkmadan kolundaki bazubendi çıkararak oğlu olursa takması için Bediül-cemal'e verir. Adı Serv-i Semed-ara olacak Haver vilayetinin tamamını alacaktır. Bazubend Nerm-i Sani'nindir. Serv-i Semend-Ara Haver vilayetini zabtedecek, Nerm-i Sani ile kavgasında, Nerm-i Sani onu öldüreceği sıra bazubendi görecektir. Keriman askerleriyle Mıknatıs kalbi taşa gelir. O taşa nasıl gireceğini düşünür. Halvete çekilir, evliya ve enbiyalar hakkı için dua eder. Seher vakti bir pir gelir. (Pir-i Sabur) Oraya tılsımı Süleyman'ın yaptığını söyler. Pir taşa nasıl gireceğini anlatır. Keriman pirin dediklerini yapar, taş çatlar ve içinden bir kapı görülür. 12 gün bekler kapıdan içeri girer. Ağzına taşı alarak içerdeki yazıları okur. İki at görecektir. Biri siyah biri beyaz, siyah ata binerse zulmete, beyaz ata binerse yeryüzüne çıkacaktır. Keriman atlardan beyaz diye siyaha biner ve kırk yıllık yolu kırk günde ismi azam sayesinde kırk günde geçer, zemine iner, Oranın insanları arkın arkın yürümektedirler. Yerin adı Tahtel-arz'dır. Şahları Kantaş Şah'tır. İllerinde bir ejder vardır ve günde yedi camus ve bir kız vermektedirler. O gün kur'a padişahın kızına çıkmıştır. Keriman kızla birlikte ejderhanın yanına gider Gün ağırırken ejderha gelir, onu öldürür. Kantaş Şah'ın Zal-ı devvar adlı düşmanı vardır. Keriman Zal-ı Devvar ile karşılaşır bir kaç pehlivanını yendikten sonra anlaşırlar. Zal-ı Devvar Keriman'dan Bahr-ı ebyaz denilen yerde la'l taht üzerinde bir kızın bulunduğunu, getirmesini ister.

5. TAHTE'L-ARZ ve KANTOŞ ŞAH : Keriman ceng elbisesini giyer ve yola koyulur. Bir dağa gelince, bir at görürler yanındakiler kaçar. Yalnız kılır. O sırada yanına bir pir gelerek tılsımın nasıl çözüleceğini söyler ve kaybolur. Keriman pirin söylediklerini yerine getirir ve atı kendine ram eder. At su içindeki ejderhalarla beslenmektedir. Şahma-

ran'la karşılaşır. Şahmaran onu kıza götürecek yolu gösterir. Yolda perilerle karşılaşır barigahlarına gider. Orada Hüru'l-ayn'ı ismi azam duasıyla iyileştirir. Keriman perilerden Bahr-ı ebyaz'ın yerini öğrenir. Yolda cadılar ve devlerle çarpışır onları öldürür. Birçok güçlükleri aşarak kıza ulaşır. Kızın adı Mah-ı Münir'dir.

6. GAZA-İ TAHMUS-I DERYA-NİŞİN : Keriman yanına Mah-ı münir'i alarak 17 gün gider. Kale-i Akaf'a varırlar. Orada deryada oturan Tahmuzun kulları vardır. Ateşe tapmaktadırlar. Keriman Tahmus'a karşı koyması ve müslüman olması için haber gönderir. Tahmus razı olmaz ve savaşı tercih eder. Keriman Tahmus'u kemer cengiyle yener. Aman diler ve müslüman olur.

7. GAZA-İ KUH-I ERÇİN DİV : Keriman 20 gün Tahmuz'la kalır. Sonra gitmek için yol hazırlıklarına başlar. Tahmuz çarh-ı gerdiş'in iki yol olduğunu birinin yakın fakat engelinin çokluğundan, diğerinin uzak fakat engelsiz olduğundan bahseder. Engelli yolda Tahmuz'un Şapur Şah'tan isteyip de alamadığı ve cabur devin kaçırdığı Humayun'un, bulunduğunu, birkaç kez cabur devden Humayunu almak istediğini, fakat büyü yaparak başaramadığı tehlikeyi anlatır. eKriman cabur dev'in bulunduğu yolu tercih eder. Şapur şehrine vardıklarında (s. 19) taş olan insanları görürler. Cabur Kerimanın yaklaştığını görünce büyü yapar. Hiçbir büyüsü etkili olmaz. Cabur bunun üzerine askerlere saldırır Mah-ı münir'i de alarak bazı pehlivanları Erçin dağına götürür. Mah-ı münir'i Hümayunun yanına kor. Hepsinin yüzü büyüden zeferane dönmüştür. Mah-ı münir, Humayun'un macerasını öğrenir.

Askerler uyandıklarında yanlarında beylerini ve Mah-ı münir'i göremezler. Bir periyle Keriman'a haber gönderirler. Keriman Revhan Şehrine gelir. Abdest alır Pir-i Sabur'u çağırır. Pir-i Sabur ona bir dua öğretir. Keriman bütün sihirleri çözer. Duayı okur taşkesilen Hümayun' un babası Şapur ve diğerleri canlanır. Müslüman olurlar. Bunlar ateşe taparlarmış. Keriman Cabur'u öldürür Mah-ı münir'i ve Humayun'u kurtarır. Mah-ı münir'i validesine gönderirler, Tahmuz'la evlendirilir.

8. GAZA-İ MÜNTEHAH ve MAH-I MÜNİR : Keriman 15 gün Tahmuzla kalır. Sonra Şabur'ı yanına alarak yola çıkar. 17 gün sonra bir sahraya varırlar. Kanatar av peşinde koşarken 7 adam yakalar. Keriman'a getirir. Bunlar Zal-ı devvar'ın adamlarıdır. Zal-ı Devvar, Keriman'a Mah-ı münir'i getirdiği zaman tabi olacağını söylemiştir. Keriman'ın geleceğini ümit etmektedir, geldiğinde onunla savaşacaktır. Bu sıra Ke-

riman'ın elçileri gelir ve Keriman'ın kahramanlıklarını anlatarak mah-ı münir'i nasıl kurtardığını anlatır. Zal-ı Devvar Keriman'ı karşılar. Zal-ı Devvar'la mah-ı münir evlenirler.

9. GAZA-İ PERSİTAN ve HUB-DEVRAN : Keriman Devvar Şah' tan ayrılarak Kantaş Şah'la çarh-ı gediş'e giderler. Keriman buraya düştüğü için üzgündür. Beyleriyle Mıknatıs kalb-taşına gelirler.

Öbür taraftan Keriman tahtel-arz'a düştükten sonra askerler Kerimanı kırk gün beklerler sonra dönerler. Sünbad Şah'ta Handan Şah'ı da alarak sarayına getirir.

Keriman Tahmuzla otururken gökten 10 peri gelir. Periler Kerimandan yardım isterler, Periler müslümandır. Perilerden birinin çok güzel bir kızı vardır. Adı Hub-devran'dır. Hınnab Hınzır bu kızı almak istemektedir. Onlarda kafire kız vermek istememektedirler. Üç yıldır Hınnab kalelerini ele geçirememektedir. eKriman perilerle beraber gider. İzhariyye iline beş günde varırlar. Hub-devran'ı Keriman'a vermek isterler. Keriman kendisini Bediül-cemal'in beklediğini söyler. Sonra periler onu Kantaş Şah'a götürürler. Keriman Bediül-cemal'i düşünmektedir.

10. GAZA-İ GERDİŞ ve KUBBE-İ TILSIM : Çarh-ı gerdişte Keriman bir yıl kalır. Birgün avlanırken bir pire rastlar. Bir büyük sahra ortasında kubbe bulunduğunu öğrenir. Kantaş Şah'la oraya giderler, Kubbe tılsımlıdır. Kubbeyi seyrederken bazı yazı gözüne ilişir. Ağzına taşı alarak yazıları okur. Yeryüzüne çıkışın sihri yazılıdır. Keriman herkesle vedalaşarak kubbeye girer, orada bir yay üç ok ve bir levh vardır. Bunları alır. Süleyman'ın hazinelerini Kantaş'a ve askerlerine verir. Sonra tekrar dehlize döner, beyaz ata biner, kendini bir sahrada bulur. Orası Rub-ı meskundur. Sahra da Heyhat sahrasıdır. Orada iki rekat namaz kılar ve Tanrıya şükreder. Orası Süleyman merkadıdır tavaf eder. Süleyman onun için bir de at bırakmıştır. Ata biner canibe doğru gider, yolda Heyhat sahrası Meysere'yi düşmanlardan kurtarır. Ona başından geçenleri anlatır. Meyser'e bir oğlunun olduğunu ve adını Serv-i Sımin koyduklarını söyler. Sonra Mıknatıs taş'a gider. Süleyman' ın kılıcıyla vurarak parçalar, içinden kızıl bir bergah çıkararak sahranın ortasına koyarlar. Sonra da Genç Şah'ın iline hareket ederler.

11. GAZA-İ RUB-I MESKUNA ÇIKUP GENÇ ŞAHA GELDİ : Keriman kızıl renkli bergahını alarak Genç Şah'ın ilinde bir sahraya ko-

narlar. Genç Şah Bediül-cemal ve Servi Simin telaşa düşerler. Servi Simin karşı koymak Bediül-cemal mani olur. Bediül-cemal bir rüya görür, Rüyasında bir ay yer altından çıkıp semaya firar eder. Sonra süzülüp oraya iner ve siyah sakallı bir şahıs olur. Heybetli bir at üzerindedir. Servi Simin üzerine at sürerek onu alır. O sıra ah oğlum diye uyanır. Sonra rahne göndererek durumu öğrenir. Bediül-cemal rüyasında gördüğü gibi yiğit biridir. Ona aşık olur. Onunla ancak Keriman'ı dilir baş edebilir. Keriman bir mektup yazarak Bediül-cemal'i oğluna ister. Bediül-cemal mektubu Serv-i Simin'den saklar. Bediül-cemal'i vermezler. Bunun üzerine Meysere Şah askerini alır yürür. Her iki tarafın askerleri karşılaşırlar. Her iki taraftan da pehlivanlar meydana gelerek birbirleriyle cenk ederler. Genç Şah tarafı zayıf düşmektedir. Serv-i Simin ortaya çıkar ve 25 pehlivanı esir alır. Karşısına Keriman çıkar. Üç gün birbirleriyle savaşırlar, Keriman Serv-i simin üzerinde galip olmaya başlar. Keriman barigah'ta yalnız iken kulağına bir ses gelir. Bu rahnedir ve Keriman'ın sırrını bilmektedir. Keriman rahneye sırrını faş etmesini söyler. Rahne Bediül-cemal'e gelerek Meysere Şah'ın oğlu Nizab Şah'ın yanına gittiğini söyler. Ona varmasını ister. Yarın oğlun yenilince seni zorla alacaktır der. Oğlu ölürse Bediül-cemal kendini zehirleyecektir. Ertesi gün baba-oğul, Keriman'la Servi Simin karşılaşırlar Kemer cengi yaparlar. Keriman Servi Simini kemerinden tutar havaya kaldırır yere vurmak isterken rahne yetişir ve oğlu olduğunu söyler.

Servi Simin babasının elini öper, Bediül-cemal'de gelir Sunbad ve Handan Şah'ta gelir. Keriman annesi Firuzi Banu ile görüşür.

Keriman babası Nerm-i Sani'yi dünya gözüyle bir daha görmek ister. Bu sırada Magribden biri gelir ve Nerm-i Sani'nin Şahı Feridun'u bir devden kurtardığını fakat bir tılsıma yakalandığını söyler.

Eser ikinci ciltte devam edecektir diye bitmektedir.